

Živeti moramo odprto. Razmislek o smislu jezikovnih študijev

*Wir müssen offen leben. Überlegung über den Sinn
des Sprachenstudiums*

*We must live openly. Reflection on the meaning
of language study*

MARJAN PUNGARTNIK

Mariborska literarna družba, Pobreška cesta 20, SI 2000 Maribor,
marjan.pungartnik@triera.net

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-019-6.6>
ISBN 978-961-286-810-9

Zahvaljujem se gospe dr. Vidi Jesenšek, da me je povabila k sodelovanju na srečanju ob 50-letnici germanistike v Mariboru. Naj takoj povem, da nisem germanist, da slabo govorim nemško, trudim pa se naučiti tega jezika, saj imam intenzivne stike predvsem z avstrijskim prostorom in ne bi rad do konca življenja ostal tak, zaradi česar menda Slovenci Nemce imenujemo – Nmec. Da sem zanje nem. Seveda ne verjamem tej etimološki razlagi in se bolj nagibam h Kronsteinerjevi, ki to ime izvaja iz keltsko-germanske besede *nemet*, saj v načelu tovrstna imena ne izhajajo iz tako lahko skovanih rešitev.

V svet kulturnih in literarnih povezav z nemškim govornim področjem sem stopil v času, ko sem bil v osemdesetih letih urednik revije *Dialogi* in sem se zblížal s profesorjem Mirkom Križmanom. Trudili smo se, da revija postane tudi prostor srečevanja z avstrijsko in nemško literaturo, pri čemer smo imeli njegovo vsestransko podporo. Obiskali smo nemški Marburg – v okviru takrat zelo razvitega sodelovanja s tem partnerskim mestom. Ob koncu 80. let sem se pridružil sodelovanju z Gradcem in v začetku devetdesetih smo že začeli pripravljati vzajemne prireditve. Ene smo takrat nekoliko provokativno poimenovali *Marburg – Gradec* (v Mariboru) in *Maribor – Graz* (v Gradcu). Načeloma so bile dvojezične. Prav tako dvojezične so bile prireditve, ki smo jih pripravljali z graško slavistiko, kjer so študentje prevajali slovenskega avtorja in ga nato publiki predstavili v slovenščini in nemškem prevodu, obenem pa smo ta besedila tudi izdali v dvojezični publikaciji. Dokaj je bilo tudi prireditev zunaj teh projektov, v dvaindvajsetih letih zagotovo čez sto na obeh straneh.

To je bila hkrati tudi priložnost, da sem dobival nekoliko globlji vpogled v literarne stike med slovenskim in nemškim prostorom. Zanimalo me je, kaj nas povezuje in koliko poznamo drug drugega. Kot veste, je Maribor mesto, kjer je nemška zgodovina skorajda pokopana in navkljub načelni odprtosti je strah pred nemštvom še vedno živ. Kako bi si sicer razlagal krčevit odpor do priznavanja tukajšnje nemške manjšine in neke vrste proti-avstrijsko-nemško razpoloženje v tako pomembnih medijih, kot sta Večer in televizija. Kako se je lahko zgodilo, da o koncertni prireditvi, posvečeni obletnici Lizstovega koncertnega gostovanja v Mariboru, ki jo je organiziralo tukajšnje nemško društvo, Večer ni objavil niti vrstice, kljub temu, da smo bili priča izjemnemu nastopu Tatjane Ognjanovič in da je bila Večerova novinarka celo med poslušalci? Ko sem kot tajnik Zveze kulturnih organizacij Maribor podprl ustanovitev nemškega društva in se vanj manifestativno tudi vključil, je sledila vrsta napadov name, ki so me imeli za »izdajalca«.

Seveda so to postranske stvari, ki pa vendar govorijo o tem, da se Maribor boji svoje nemške zgodovine. Razstava o mariborskih Nemcih v okviru Evropske prestolnice kulture (2012) je problem samo odprla; obvisel je v zraku in naletel na brezvoljnost.

V Mariboru se je na današnji Krekovi ulici rodil Max Mell. Na današnji Gospeljni je dolgo vrsto let živel Bartolomej Carneri, mentor slavne Berthe von Suttner, v Maribor je Franca Liszta pripeljal viltuški grof Eduard von Lannoy, sicer belgijskega porekla, ki pa se je močno vpisal v avstrijsko glasbo. Zakaj nimajo spominskega obeležja v mestu in zakaj turistični vodiči niti po naključju o njih nič ne vedo ali povedo? V SNG Maribor bi lahko kje označili enoletno sodelovanje Roberta Stolza, čeprav se je ta nad slovensko-nemško mariborsko provincialnostjo zgražal. Pred kratkim sem našel pismo nekega slovenskega avtorja iz Avstrije, ki se je zgrozil nad Mariborom ob koncu osemdesetih let. In se mu nisem čudil.

A gremo širše. Ko je pred leti Peter Handke izjavil, da Slovenci nimajo veliko prevedene avstrijske literature, je nastal vihar. Toda ali ni res, da avstrijske romantike, ki je botrovala tudi Francetu Prešernu, sploh ne poznamo? Vzemimo za primer Franza Grillparzerja, ki mu je pokojni profesor Križman v Mariboru organiziral simpozij, a do pred nedavnim nismo imeli nobenega njegovega prevoda. Kako lahko pričakujemo, da bodo Avstrijci sprejeli Prešerna, nas pa Grillparzer ne zanima? Zakaj Anastazij Grün ostaja za Slovence skoraj nedotaknjen? Zakaj je edini prevod Nestroya nastal skoraj pred sto leti na Koroškem (sicer pa se spomnim izjemno uspešne radijske predstavitve njegovega Lumpacija vagabunda). Pri Petru Rosseggerju se lahko zgovarjamo, da je bil

nacionalist in da ga zaradi tega ne bomo prevajali, vendar – kakšen literarni argument pa je to! Po drugi svetovni vojni ga v slovenski literaturi ni. Enako velja za Eduarda von Bauernfelda ali za Nicholausa Lenaua, Friedricha Halma, od drugih pa komaj kaj.

Vedno slišim, da so to stari avtorji, ki nikogar več ne zanimajo, da so zaradi arhaičnega jezika težko prevedljivi – toda, ali to res drži? Zakaj noben Anglež ne reče, da je Chaucer zastarel, ali Italijan, da je Dante out of date, zakaj Rus še vedno bere Trediakovskega ali Gogolja ali Čehova? Ali imamo pravico reči, da nas ta literatura ne zanima? Gotovo da ne.

Sprašujem se, če naj to ureja neka kulturna politika? Blago rečeno – nimamo še ministrstva ali ministra, ki bi ga kulturna politika zanimala. Spodbude je treba iskati drugje, ne v zdolgočassenih vladnih uradih, kajti tudi šolsko ministrstvo se ukvarja z rečmi, ki z izobraževanjem nimajo veliko skupnega.

Kdo naj torej opravi to delo? Sodim, da je gimnazija (ali srednja šola) še vedno tista šola, ki naj da osnovno znanje o literaturi. Ne da le uči o njej, ampak da do nje ustvarja odnos. V gimnaziji me je ruščine učila profesorica Zinka Zorko. Morda nikoli ne bi vzpostavil stika z rusko literaturo brez njenega načina, kako je v poučevanje jezika znala vplesti literaturo. Predstavljam si, da je to lahko vzorec tudi za druge jezike, tudi za germaniste. Če učimo jezik, učimo literaturo.

Tukaj, na univerzi, učite bodoče strokovnjake, ki bodo z znanjem jezika služili. Učili ga bodo, prevajali vse mogoče, raziskovali. Velikokrat se srečujem z diplomanti, ki se jim zdi, da je ukvarjanje z literaturo nekaj čisto tretjega, da je prevajanje literature zanje preveč komplicirano in zahtevno. Seveda je, če sedejo k prevajanju pesmi kakor k prevajanju tehničnega priročnika ali pravnega članka. Vselej jim govorim, da si morajo ob svojem poklicnem delu poiskati avtorja, ki jim nekaj pomeni. Če jim nekaj pomeni, bo tudi prevajanje veliko lažje. Mislim, da ni boljše jezikovne vaje, kot je razumevanje pesmi ali dobre proze. Od razumevanja je le še korak do prevajanja. Predstavljam si, da k študiju jezika sodi tudi to, da pred študente položite fantastično bogastvo literature in jih navdušite zanj. Večina za to ni gluha.

Ena od najuspešnejših metod, kar sem jih doživel, je, da študentje prevajajo besedila svojih sovrstnikov na drugi strani meje. Pri tem padejo marsikatero ovire v razumevanju, nastopi generacijska solidarnost, ne bojijo se spraševati. Nastajajo trajna prijateljstva, ki so pravo razkošje v stikih med jeziki. Taka praksa je lahko del obštudijske dejavnosti, ki lahko bistveno prispeva k

prestižnosti študija. Maribor in Gradec sta tako blizu, da je mogoče takšne čezmejne stike poiskati in ohranjati brez težav. Se vam zdi, da to ne bi povečalo zanimanja za študij?

Nekajkrat sem organiziral tako imenovani študentski vlak, ko so avtorji – študentje iz Gradca prišli v Maribor in mariborski v Gradec. Nisem imel priložnosti slediti graškim mladim avtorjem, toda mariborskim je to pomenilo veliko in jim poleg tega povečalo samozavest. In ko je bilo treba sestaviti antologijo mlajše mariborske literature, so se njihova besedila znašla v njej veliko bolj samoumevno kot besedila drugih.

Oblikovati je možno tudi nabor študentov, za katere univerzitetni učitelj presoja, da bodo sposobni za prevajanje literarnih del. Z diplomom se namreč odnos med učiteljem in študentom ne more končati – sledili naj bi jim še naprej, jih spodbujali, jih pridobivali za prevajanje in jim pri tem tudi pomagali. Germanisti bi naj pravzaprav izdelali načrt prevajanja temeljnih del – zdaj govorim za avstrijsko književnost, a to velja tudi za drugo nemško književnost. Slovensko založništvo je včasih zaposlovalo specializirane urednike, ki so imeli nek načrt, danes pa je obglavljeno in kratkoročno organizirano, tako da nanj ne moremo računati. A če ima profesor rad kakšnega avtorja in se neprestano vrača k njemu, se to lahko prenese tudi na študente.

Zakaj se mi zdijo prevodi temeljnih avtorjev in del tako pomembni? Literatura je okno v dušo naroda, pravzaprav je duša naroda. Če hočemo živeti v sožitju in drug drugega razumeti, se moramo poznati globlje – v vseh veseljih, težavah, žalostih in strahovih. Ne zadostuje, da poznamo in priznamo samo tisto, kar je sprejemljivo za nas, kar od drugih potrebujemo, poznati moramo tudi tiste, ki nas niso marali in jih poskusiti razumeti. Slovenci se svojem paničnem strahu pred svetom velikokrat obnašamo, kakor da se druga svetovna vojna še ni končala in da svet samo čaka na naših mejah, da bi nas napadel in zavojeval. A gre le za to, da smo se sposobni soočiti z njim, v konkurenci, tekmovanju, a tudi v sodelovanju. Vi kot germanisti veste, da svet na nas čaka, da je velik in odprt.

To govorim tudi zaradi vašega kolega, profesorja Mirka Križmana. Človek kot on, ki je imel globok in strasten stik z literaturo, je bil v akademskih, precej utilitarno usmerjenih krogih nenavaden in včasih celo čudak, neživljenjski. Šele ko bo literatura eden od temeljev študija germanistike – seveda ne edini – bomo dojeli, da so takšni ljudje velikanski dar. Pri tem navajam motto, ki sem si ga ustvaril sam in ki mi je pri razreševanju vrednostnih problemov velikokrat pomagal: *Življenje je samo blede senca literature.*